

ANNA ZELMA

WIEDZA O KULTURZE W NAUCZANIU RELIGII
(PRZYCZYNEK DO DYSKUSJI)

Dynamiczne zmiany cywilizacyjne, widoczne w dziedzinie życia gospodarczego, politycznego i społecznego, nie pozostają obojętne wobec sfery kultury. Pod wpływem szybkiego rozwoju technologii cyfrowej i powszechnego dostępu do Internetu (m.in. za pośrednictwem komputera, laptopa, tabletu, telefonu komórkowego) nastąpił łatwy dostęp do dziedzictwa kulturowego poszczególnych państw, zbiorowości etnicznych i mniejszości narodowych. Procesom tym towarzyszy pokonywanie ograniczeń przestrzennych i czasowych oraz przekaz różnych informacji i wzorców kulturowych o charakterze ogólnoświatowym. Współczesna kultura ulega globalizacji, umasowieniu i komercjalizacji, co widać wyraźnie w dziedzinie filmu, muzyki, sztuki, literatury, a nawet obyczajów i mody¹. Znikają w niej wartości uniwersalne i religijne oraz komunikacja oparta na słowie mówionym i pisanym. Dominuje natomiast ambiwalencja, indywidualizm, nihilizm, hedonizm, skrajny liberalizm, język obrazkowy². W tej kulturze żyje młody człowiek. On ją w znacznym stopniu kształtuje. Równocześnie współczesna kultura wpływa na sposób i jakość myślenia, wartościowania oraz postępowania młodzieży³. Takie

¹ Zob. więcej A. CYBAŁA-MICHALSKA, P. WIERZBA. *Dyskursy kultury popularnej w społeczeństwie współczesnym*. Kraków 2012; K. LEKSY. *Kultura popularna a styl życia: konteksty edukacyjne*. „Pedagogika Społeczna” 11:2012 nr 2 s. 59-70.

² Szerzej zob. E. PIĘSZAK. *Postmodernizm – ideologia czasu globalnej konsumpcji?*. „Problemy Humanistyki” 16:2009 s. 111-122.

³ Zob. Z. MEŁOSIŁ. *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*. Kraków 2013; *Młodzież a kultura życia w kontekstach społecznych*. Red. F. W. Wawro. Lublin 2008.

dwustronne oddziaływanie jest jednym z istotnych elementów wychowawczych. Młodzież rozwija się nie tylko pod wpływem kultury zastanej, ale także wtedy, gdy poszukuje, tworzy, podejmuje refleksję i aktywnie uczestniczy w różnych inicjatywach społeczno-kulturowych. Niewątpliwie przed współczesną edukacją szkolną stoją zadania związane z wychowaniem młodego pokolenia do najwyższych dóbr kultury i wychowaniem przez kulturę. Można je potraktować jako aktualne wyzwanie edukacyjne związane z przekazem wiedzy oraz nabywaniem umiejętności mądrego korzystania z kultury, bycia aktywnym, twórczym, refleksyjnym, krytycznym uczestnikiem kultury. Niemniej istotne jest również wspomaganie młodzieży w rozróżnianiu destrukcyjnych i konstruktywnych elementów kultury oraz motywowanie do tworzenia kultury opartej na wartościach wyższych. Z tym integralnie wiąże się rozwijanie w młodych osobach zdolności rozumienia dziedzictwa kulturowego oraz umiejętności wykorzystywania uniwersalnych wartości w życiu codziennym i tworzenia dóbr kultury dla przyszłych pokoleń. Powstaje jednak pytanie: kiedy i w jaki sposób realizować wyżej wymienione zadania edukacyjne? Poszukując odpowiedzi, warto zwrócić uwagę na nauczanie religii. W ramach tych zajęć szkolnych ma miejsce korelacja treści katechetycznych z edukacją szkolną⁴. Wśród różnych obszarów przedmiotowych, do których nawiązuje nauczanie religii, znajdują się elementy kultury. Dodatkowo w szkołach ponadgimnazjalnych zaplanowano korelację nauczania religii z wiedzą o kulturze⁵.

Analizując kwestie istotne dla problematyki określonej w tytule niniejszego opracowania, należy najpierw wskazać na perspektywę edukacyjną wiedzy o kulturze. Dopiero w tym kontekście zwróci się uwagę na korelację nauczania religii z wiedzą o kulturze. W zakończeniu zostaną ukazane problemy otwarte, które zasługują na rzetelny dyskurs, dalsze badania i pilotażowe wdrożenie do praktyki edukacyjnej.

1. PERSPEKTYWA EDUKACYJNA WIEDZY O KULTURZE

Zasadniczo w edukacji wiedza o kulturze integralnie wiąże się z czwartym etapem kształcenia ogólnego oraz wskazuje na przedmiot wyodrębniony i opisany w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego*⁶. Co ważne, realizację zajęć z zakresu wiedzy o kulturze zaplanowano

⁴ Szerzej zob. A. ZELLMMA. *Nowa formuła korelacji w edukacji szkolnej i jej realizacja w nauczaniu religii*. „Katecheta” 55:2011 nr 5 s. 5-16.

⁵ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Nowe wydanie [dalej: PPK]. Kraków 2010 s. 82-83.

⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*.

jedynie na poziomie podstawowym i tylko w pierwszej klasie⁷. W ramowym planie nauczania dla liceum ogólnokształcącego wyraźnie zaznaczono, że przedmiot ten ma być nauczany w wymiarze 30 godzin w ciągu całego okresu jego realizacji⁸.

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego zajęcia «wiedza o kulturze» mają na celu poszerzanie kompetencji uczniów liceum w zakresie rozumienia kultury (m.in. struktury i mechanizmów kultury, problemów współczesnych, walorów estetycznych i wartości artystycznych dzieł sztuki), rozpoznawania funkcji stosowanych kodów oraz interpretacji wytworów kultury

[...] rozumianej w sposób całościowy, [...] w ujęciu komunikacyjnym i z perspektywy «użytkownika» kultury⁹.

Służą też uzdalnianiu młodzieży do podejmowania krytycznej analizy i interpretacji różnych wydarzeń kulturalnych oraz wytworów kultury (np. tekstów kultury, dzieł sztuki)¹⁰. Obok tego rodzaju działań edukacyjnych za istotne uznaje się motywowanie uczniów do aktywnego uczestnictwa w różnych formach kultury¹¹. Tak zaplanowane zajęcia są zwieńczeniem cyklu kształcenia artystycznego. Stąd w podstawie programowej kształcenia ogólnego wyraźnie wskazano na możliwość odwoływania się do wiedzy z zakresu sztuk plastycznych i muzyki, którą uczniowie zdobyli na wcześniejszych etapach edukacyjnych¹². Jednocześnie za istotne uznano nawiązywanie do dzieł XX-wiecznych. Tak określone założenia wprost wiążą się z celami kształcenia – wymaganiami ogólnymi, rozpisanymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego z 2012 r.¹³ Ich ukonkretnieniem są treści nauczania – wymagania szczegółowe¹⁴.

W celach kształcenia – wymaganiach ogólnych dotyczących wiedzy o kulturze, wymieniono trzy płaszczyzny działania edukacyjnego. Najpierw zwrócono uwagę na „[...] odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji”¹⁵. Dzięki realizacji tego założenia uczeń kształtuje umiejętność odbioru tekstów kultury

Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego. DzU 2012 poz. 977.

⁷ W podstawie programowej wiedzy o kulturze wskazano na cele kształcenia – wymagania ogólne, oraz treści kształcenia – wymagania szczegółowe. Opisano też zalecane warunki i sposób realizacji zajęć z tego przedmiotu. *Tamże*.

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych. DzU 2012 poz. 204 i 2014 poz. 251.

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej poz. 977.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ *Tamże*.

¹² *Tamże*.

¹³ *Tamże*.

¹⁴ *Tamże*.

¹⁵ *Tamże*.

i wykorzystania informacji w nich zawartych „[...] z uwzględnieniem specyfiki medium, w którym są przekazywane”¹⁶. Integralnie z tym związane jest tworzenie wypowiedzi. W odniesieniu do ucznia realizacja tego celu znajduje wyraz w umiejętności konstruowania wypowiedzi za pomocą słowa mówionego i pisanego, obrazu malarskiego, fotografii, filmu, dźwięku, widowiska, środków multimedialnych¹⁷. Wymienione media pozwalają młodzieży aktywnie współtworzyć kulturę lokalną (np. szkoły, dzielnicy, miejscowości)¹⁸. Sama jednak umiejętność tworzenia wypowiedzi nie jest wystarczająca. Wymaga uzupełnienia o analizę i interpretację tekstów kultury¹⁹. Słusznie zatem w podstawie programowej wiedzy o kulturze w trzecim punkcie celów kształcenia zaznaczono, że

[...] uczeń posługuje się pojęciem kultury rozumianej jako całokształt ludzkiej działalności; analizuje i interpretuje teksty kultury – potoczne praktyki kultury, a także dzieła sztuki²⁰.

Na podstawie wyżej opisanych założeń wyodrębniono trzy obszary treści nuczania wiedzy o kulturze. Określono je w formie wymagań szczegółowych, które odnoszą się do wiadomości i umiejętności ucznia. Słusznie zauważono, że uczeń, który potrafi odbierać wypowiedzi i wykorzystywać zawarte w nich informacje m.in.

[...] zna dwudziestowieczne dzieła reprezentujące różne dziedziny sztuki (literaturę, architekturę, plastykę, muzykę, teatr, fotografię, film, sztukę nowych mediów) i dostrzega związki pomiędzy nimi²¹ [oraz] [...] wskazuje różne funkcje dzieła sztuki (np. estetyczną, komunikacyjną społeczną użytkową kultową poznawczą, ludyczną)²².

Za istotną uznano również zdolność analizy różnych dzieł artystycznych. Zaznaczono, że po zakończeniu zajęć z wiedzy o kulturze uczeń

[...] analizuje temat dzieła oraz treści i formę w kontekście jego różnych funkcji, wykorzystując podstawowe wiadomości o stylach i epokach z różnych dziedzin sztuki²³.

Ta umiejętność wymaga uzupełnienia o analizę filmu lub spektaklu teatralnego, wzbogaconą o odwołanie do podstawowych pojęć z zakresu właściwej dziedziny sztuki. W odbiorze wypowiedzi i wykorzystaniu zawartych w nich informacji

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej poz. 977.

¹⁷ *Tamże*.

¹⁸ *Tamże*.

¹⁹ *Tamże*.

²⁰ *Tamże*.

²¹ *Tamże*.

²² *Tamże*.

²³ *Tamże*.

za istotną uznano również znajomość różnych form mediów kultury (np. słowa mówionego, pisma, książki, obrazu malarskiego, fotografii, filmu, spektaklu teatralnego) oraz umiejętność dokonania ich charakterystyki²⁴. Jednocześnie zwrócono uwagę na zdolność wykorzystania różnych mediów (np. nowych, masowych, interaktywnych, multimedialnych) w codziennym życiu²⁵. Poprawne korzystanie z mediów nie jest jednak możliwe bez znajomości powszechnie przyjętych form kontaktu z kulturą. Dobrze zatem, że w podstawie programowej wiedzy o kulturze zwrócono uwagę zarówno na umiejętność biernego, jak też aktywnego korzystania z kultury²⁶. W tym kontekście wskazano na zdolność wyjaśnienia przez uczniów takich form kontaktu z kulturą, jak: konsumpcja, produkcja, twórczość, użytkowanie, uczestnictwo, animacja²⁷. Za istotną uznano też umiejętność rozpatrywania zachowań, zwyczajów, norm moralnych, wytworów materialnych, dzieł sztuki w kontekście grup społecznych²⁸. Uczniowie mają wykazać się zdolnością łączenia kultury z miejscem jej tworzenia i odbioru (np. rodziną, rówieśnikami, społecznością lokalną, narodem) oraz samodzielnością w wyszukiwaniu informacji na temat kultury w różnych mediach i bibliotekach²⁹.

Z perspektywy edukacyjnej niezwykle ważne miejsce zajmują wiadomości i umiejętności dotyczące tworzenia wypowiedzi. Młodzież po zakończeniu zajęć z wiedzy o kulturze powinna

[...] wypowiadać się – w mowie i w piśmie – na temat wytworów kultury i ludzkich praktyk w kulturze (zachowań, obyczajów, przedmiotów materialnych, dzieł sztuki) [oraz] [...] na temat dzieła sztuki, używając pojęć zarówno swoich dla poszczególnych sztuk, jak i wspólnych (forma, kompozycja, funkcja, nadawca, odbiorca, użytkownik, znaczenie, kontekst, medium)³⁰.

Wymienione wiadomości i umiejętności są niezbędne w przygotowaniu prezentacji lub innej formy wypowiedzi multimedialnej (np. blogu, forum czy strony www)

[...] na tematy związane z kulturą lokalną i regionu lub z szeroko pojętymi problemami kultury współczesnej³¹.

Zakłada się też, że uczniowie potrafią brać aktywny udział w szkolnych przedsięwzięciach artystycznych, animacyjnych, społecznych i innych oraz organizować proste działania o charakterze kulturalnym. Do tak ogólnie określonych działań

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

zalicza się m.in. wystawę, happening, przedstawienie szkolne, gazetkę szkolną, kulturalne akcje charytatywne, spotkanie z twórcą kultury, przedsięwzięcie artystyczne oraz prezentację własnych zainteresowań, tradycji lokalnej lub regionalnej³². Dzięki tym inicjatywom uczniowie nie tylko rozwijają własne zainteresowania, potrzeby i preferencje kulturalne, ale także potrafią je określić i uzasadnić w dyskusji³³. Poza tym kształtują w sobie troskę o ład i estetykę otoczenia oraz poczucie odpowiedzialności za elementy dziedzictwa kulturowego³⁴.

Dopełnieniem wyżej opisanych założeń są treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie analizy i interpretacji tekstów kultury. Zakłada się, że po zakończeniu zajęć uczniowie potrafią

[...] odróżniać pojęcie kultury rozumianej jako dorobek artystyczny od kultury rozumianej jako całokształt dorobku ludzkości [...] [i] ze zrozumieniem używać określeń: kulturowy i kulturalny³⁵.

Co ważne, na podstawie rzetelnej wiedzy interpretują wytwory kultury oraz

[...] odnoszą elementy kultury (zachowania, zwyczaje, praktyki, przedmioty materialne, dzieła sztuki) do kategorii: czas, przestrzeń, ciało, grupa społeczna (rodzina, rówieśnicy, społeczność lokalna, naród)³⁶.

Niemniej istotna jest umiejętność interpretacji kultury w najbliższym otoczeniu (klasie, szkole, domu, osiedlu, podwórku, mieście, kościele, stadionie piłkarskim) oraz zdolność

[...] dostrzegania i nazywania związku między dziełem a sytuacją społeczno-historyczną i obyczajami epoki, w której powstało³⁷.

[Uczniowie] [...] posługują się pojęciami: kultura popularna, ludowa, masowa, wysoka, narodowa, zglobalizowana, subkultura w ich właściwym znaczeniu i używają ich w kontekście interpretowanych dzieł sztuki oraz praktyk kulturowych [oraz] wskazują relacje między kulturami: lokalną regionalną narodową i europejską, ujawniające się w konkretnych dziełach sztuki i praktykach kultury³⁸.

W świetle wyżej opisanych założeń programowych uzasadnione zatem wydaje się traktowanie wiedzy o kulturze jako zajęć, które są niezbędne w wyposażeniu uczniów w wiadomości i umiejętności ważne w codziennym życiu. Zakres mery-

³² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej poz. 977.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

toryczny obejmuje m.in. teorię kultury, antropologię kulturową, estetykę, historię sztuki, dziedzictwo kulturowe w jego wymiarze ogólnoswiatowym, europejskim, narodowym i regionalnym, problematykę dzieł artystycznych oraz współczesne tendencje w kulturze. Zakładane działania edukacyjne nie ograniczają się jednak tylko do odkrywania i pogłębiania wiadomości z zakresu nauk o kulturze i sztuce. Za istotne uznano bowiem czynności dydaktyczne, które zmierzają do nabywania umiejętności tworzenia różnych form wypowiedzi oraz analizy i interpretacji tekstów kultury. Wszystko to ma służyć rozbudzeniu potrzeb kulturalnych uczniów, budzeniu szacunku dla innych kultur, wdrażaniu młodzieży do samodzielnej refleksji kulturotwórczej i krytycznego ujmowania zjawisk kultury oraz motywowaniu do aktywnego uczestnictwa w kulturze. Stąd też wiedza o kulturze spełnia znaczącą rolę w edukacji holistycznej. Wspomaga bowiem proces integralnego rozwoju młodego człowieka.

2. KORELACJA NAUCZANIA RELIGII Z WIEDZĄ O KULTURZE

Korelacja nauczania religii z wiedzą o kulturze została uwzględniona jedynie w obowiązujących dokumentach programowych nauczania religii³⁹. Dokumenty Ministra Edukacji Narodowej pomijają tę kwestię, chociaż zobowiązują wszystkich nauczycieli do uzupełniania oraz integrowania wiedzy i umiejętności uczniów⁴⁰.

W dokumentach programowych nauczania religii korelację z wiedzą o kulturze zaplanowano na czwartym etapie edukacji – we wszystkich klasach liceum i technikum, a więc na całym poziomie kształcenia⁴¹. Takie założenie nie koresponduje z podstawą programową kształcenia ogólnego, w której wiedzę o kulturze zaplanowano jedynie w pierwszej klasie liceum⁴². Zbieżność uwidacznia się jedynie w założeniach opisanych w podstawie programowej katechezy⁴³.

³⁹ PPK s. 82-83; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla liceum. Nr programu AZ-4-01/10. W: KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach. Kraków 2010 s. 139-169; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla technikum. Nr programu AZ-6-01/10. W: KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach s. 171-206.

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej poz. 977.

⁴¹ PPK s. 82-83; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla liceum s. 139-169; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla technikum s. 171-206.

⁴² Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej poz. 977.

⁴³ Tamże; PPK s. 82-83.

Zamieszczono w niej zarówno wszystkie obszary tematyczne, jak też szczególne treści wiedzy o kulturze. Stąd też wyodrębniono następujące bloki tematyczne: „odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji”⁴⁴, „tworzenie wypowiedzi”⁴⁵, „analiza i interpretacja tekstów kultury”⁴⁶. Konsekwentnie w tych obszarach tematycznych obecne są wszystkie zagadnienia opisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Zwrócono przy tym uwagę nie tylko na wiadomości, ale także na umiejętności uczniów. Dotyczą one m.in. teorii kultury, antropologii kulturowej, współczesnej kultury, sztuki, wytworów kultury, ludzkich praktyk w kulturze, form aktywności kulturalnej, dorobku artystycznego, dziedzictwa kulturowego w jego różnych wymiarach, subkultury⁴⁷. Obok tego zwrócono uwagę na kształtowanie umiejętności dostrzegania związków pomiędzy różnymi fragmentami kultury oraz na

[...] odbieranie wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji [...],
tworzenie wypowiedzi, [...] analizowanie i interpretowanie tekstów kultury⁴⁸.

Takie rozpisanie problematyki w podstawie programowej katechezy jest identyczne jak w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Specyfika korelacji uwidacznia się jednak na poziomie programów nauczania religii. Tak w liceum, jak i w technikum zagadnienia z zakresu wiedzy o kulturze zostały ukonkretnione. Takie rozplanowanie tematyki rodzi wątpliwości. Wydaje się niczym nieuzasadnione. W technikum nie są realizowane zajęcia «wiedza o kulturze». Problematyka ta, i to znacznie uproszczona, występuje jedynie w nauczaniu języka polskiego, historii i wiedzy o społeczeństwie. Stąd też w przyszłości należałoby dokonać zmian w obszarach korelacji proponowanych w nauczaniu religii w technikum.

Na szczególną uwagę zasługują religijne aspekty kultury. W nauczaniu religii wyakcentowano wszystkie podstawowe elementy kultury oraz dziedzictwa kulturowego w ich wymiarze ogólnoswiatowym, europejskim, narodowym i regionalnym⁴⁹. Wyraźnie wskazano na chrześcijańskie korzenie kultury narodowej i regionalnej. Szczegółowe zagadnienia powiązane z funkcjonowaniem Kościoła katolickiego w Polsce i życiem religijnym katolików. Wielokrotne odwołanie w nauczaniu religii do wiedzy o kulturze – tylko pod kątem chrześcijańskim – rodzi pytanie o zasadność tego rodzaju czynności dydaktycznych. Poszukując odpowiedzi, warto zauważyć, że problematyka ta wiąże się integralnie z patriotyzmem, ochroną

⁴⁴ PPK s. 82-83.

⁴⁵ *Tamże*.

⁴⁶ *Tamże*.

⁴⁷ *Tamże*.

⁴⁸ *Tamże*.

⁴⁹ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. *Program nauczania religii dla liceum* s. 139-169; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. *Program nauczania religii dla technikum* s. 171-206.

dziedzictwa chrześcijańskiego, godnością człowieka. W kulturze i przez kulturę – jak zaznaczał papież Jan Paweł II – człowiek wyraża i tworzy siebie, potwierdzając człowieczeństwo i służąc dobru wspólnemu⁵⁰. Wielokrotne nawiązanie w programie nauczania religii do problematyki kultury chrześcijańskiej w jej wymiarze ogólnoswiatowym, europejskim, narodowym i regionalnym świadczy nie tylko o dowartościowaniu zagadnień, które zaplanowano w podstawie programowej wiedzy o kulturze, ale także o świadomości znaczenia kultury w życiu chrześcijanina. Co więcej, takie zaplanowanie korelacji jest wyrazem troski o rzetelne nawiązanie do różnych obszarów teorii kultury, antropologii kulturowej, współczesnej kultury, sztuki oraz kształtowanie umiejętności dostrzegania związków pomiędzy różnymi fragmentami kultury,

[...] odbierania wypowiedzi i wykorzystania zawartych w nich informacji [...], tworzenia wypowiedzi, [...] analizowania i interpretowania tekstów kultury⁵¹.

Ma na celu uzupełnienie wiedzy i umiejętności uczniów o duchowy oraz religijny wymiar kultury. Wynika z dążenia autorów programów nauczania religii do tego, aby

[...] Ewangelia docierała do umysłu uczniów właśnie na tym samym terenie ich nauki i by cała ich kultura została zharmonizowana w blaskach światła wiary⁵².

Realizacji tego założenia służy integrowanie wiadomości i umiejętności ucznia, uzupełnianie pomijanych zagadnień oraz wyakcentowanie wychowawczej funkcji kultury i jej duchowego wymiaru⁵³. W tym kontekście słusznie za istotne uznano ukazywanie uczniom chrześcijańskiej wizji kultury oraz kształtowanie refleksyjnej i odpowiedzialnej postawy wobec dóbr kultury zastanej, motywowanie do twórczego, a zarazem krytycznego odbioru tekstów kultury i interpretowania przekazów kulturowych⁵⁴. Sama natomiast funkcja polemiczna korelacji nauczania religii z wiedzą o kulturze nie wydaje się być konieczna. Proponowane treści kształcenia ogólnego w zakresie wiedzy o kulturze nie są bowiem sprzeczne z nauczaniem Kościoła katolickiego. Przeciwnie, można w nich dostrzec zbieżność

⁵⁰ Zob. JAN PAWEŁ II. *Przemówienie do młodzieży zgromadzonej na Wzgórzu Lecha (Gniezno 3 czerwca 1979 r.)*. Dostępny w internecie: <http://mateusz.pl/jp99/pp/1979/pp19790603d.htm> [dostęp: 10 stycznia 2015].

⁵¹ PPK s. 82-83.

⁵² Zob. KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (15 sierpnia 1997). Poznań 1998 (73).

⁵³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków 2001 (83).

⁵⁴ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. *Program nauczania religii dla liceum* s. 139-169; KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI. „Świadek Chrystusa”. *Program nauczania religii dla technikum* s. 171-206.

z wielowymiarowym ujęciem kultury oraz dążeniem do stwarzania uczniom dogodnych warunków integralnego rozwoju osobowości i kształtowania postawy aktywnego, refleksyjnego, krytycznego uczestnika współczesnej kultury.

Niewątpliwie korelacja nauczania religii z wiedzą o kulturze spełnia znaczącą rolę w integralnym wychowaniu młodzieży. Jest wyrazem troski o rozwój każdego ucznia, który podlega wpływom różnych obyczajów, rytuałów, tradycji i współczesnych trendów. Korelacja nauczania religii z wiedzą o kulturze sprzyja też rozpoznawaniu inspiracji religijnych w dziełach sztuki dawnej i współczesnej oraz ukazywaniu chrześcijańskich wartości. W tym kontekście możliwe staje się nie tylko wspomaganie uczniów w odkrywaniu syntezy kultury i wiary, ale także motywowanie do aktywnego, zgodnego z chrześcijańskim systemem wartości, udziału w kulturze.

ZAKOŃCZENIE

Wyżej opisane założenia wiedzy o kulturze w nauczaniu religii mają charakter teoretyczny. Praktyczny wymiar uwidacznia się m.in. w pakietach edukacyjnych, a zwłaszcza w konkretnych podręcznikach do nauczania religii. W przyszłości warto podjąć analizy, które pozwolą wskazać, w jakim stopniu wiedza o kulturze została uwzględniona w materiałach katechetycznych, oraz przeprowadzić badania empiryczne w losowo wybranych szkołach.

W korelacji nauczania religii z wiedzą o kulturze na uwagę zasługują również kompetencje merytoryczne i metodyczne nauczyciela religii, jego zainteresowania i pasje. Katecheta wszechstronnie wykształcony, posiadający niezbędny zasób wiedzy o kulturze oraz profesjonalnie przygotowany do korelacji potrafi umiejętnie wzbudzać zainteresowanie uczniów wartościami uniwersalnymi, których nośnikiem jest kultura, oraz dziełami sztuki dawnej i współczesnej. Jednocześnie motywuje młodzież do aktywnego, refleksyjnego i twórczego uczestnictwa we współczesnej kulturze. W tym kontekście uzasadniony wydaje się postulat kształcenia i doskonalenia nauczycieli religii w zakresie wiedzy o kulturze. Problemem otwartym pozostają programy studiów teologicznych, warsztatów, konferencji. Wymagają one zmian merytorycznych i organizacyjnych. Stąd też należałoby w większym stopniu niż obecnie uwzględnić problematykę wiedzy o kulturze oraz zwrócić uwagę na rozwijanie i doskonalenie umiejętności praktycznych (np. w zakresie współdziałania z podmiotami odpowiedzialnymi za kulturę w regionie, podejmowania inicjatyw kulturalnych w szkole i w parafii, twórczego zaangażowania w wydarzenia kulturalne w szkole). Obecnie istnieją bowiem wielorakie możliwości aktywnego udziału nauczycieli religii w upowszechnianiu kultury oraz wychowaniu młodzieży przez kulturę. Do nich zalicza się m.in. zajęcia pozalekcyjne, projekty edukacyjne, wycieczki, pielgrzymki, blogi, konkursy, przedstawienia tea-

tralne, jasełka, redagowanie gazetki szkolnej, spotkania z twórcami kultury. Tego rodzaju inicjatywy wymagają współpracy z gronem pedagogicznym oraz współdziałania z instytucjami kulturalnymi. Zaslugują jednak na szczególną uwagę. Wychowanie młodzieży do kultury i przez kulturę dokonuje się przede wszystkim poprzez uczestnictwo w różnych formach kultury.

Konieczne wydaje się stworzenie „banku pomysłów” (np. na ogólnopolskiej platformie edukacyjnej) w zakresie korelacji nauczania religii z edukacją szkolną. Inicjatywa ta pozwoli na dzielenie się osobistym doświadczeniem i przyczyni do integrowania działań dydaktyczno-wychowawczych w szkole. W korelacji edukacji z wiedzą o kulturze ważne jest bowiem zaangażowanie nie tylko nauczycieli religii, ale również nauczycieli przedmiotów humanistycznych. Warto przy tym zwrócić uwagę na kompetencje dyrektorów szkół w zakresie wychowania młodzieży do kultury i przez kulturę zgodnie z przyjętymi założeniami programowymi kształcenia ogólnego.

W praktyce edukacyjnej na uwagę zasługuje ciągle ulepszanie tych elementów działalności dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela religii w zakresie wiedzy o kulturze, które umożliwiają uczniom obcowanie ze sztuką sakralną oraz motywują do uczestnictwa w życiu kulturalnym środowiska lokalnego (w tym także parafii i diecezji). Wymaga to nie tylko zastanowienia się nad możliwościami Kościoła lokalnego w zakresie promocji kultury chrześcijańskiej, ale także podejmowania inicjatyw służących upowszechnianiu sztuki sakralnej za pomocą tradycyjnych i nowych form (np. Internetu). Popularyzowanie kultury chrześcijańskiej niewątpliwie nie tylko przyczyni się do podniesienia jakości korelacji nauczania religii z wiedzą o kulturze, ale także pozytywnie wpłynie na integralny rozwój młodzieży.

CULTURAL KNOWLEDGE IN THE TEACHING OF RELIGION (A CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION)

S u m m a r y

In the modern religion teaching an important place is occupied by different areas of the correlation with school education. One of them is the knowledge of the culture, which is scheduled in the first year of high school. Implementation of this subject in general education is made only at the primary level. Cultural knowledge in the teaching of religion, in line with the curriculum, includes not only the transmission of messages on the structures and mechanisms of culture, problems of contemporary culture, aesthetic and artistic value of works of art but also a recognition of function codes used and the interpretation of cultural products. It is considered to be important to develop skills of wise using of culture, being an active, creative, reflective and critical participant in the culture. This will involve assisting young people in distinguishing between destructive and constructive elements

of culture, motivating them to create culture based on the higher values, developing in young people the ability to understand the cultural heritage and the ability to use universal values in everyday life as well as creating cultural treasures for future generations. Therefore, the religion teacher is obliged to fulfill the educational tasks directly related to upbringing to culture and by culture. The fact how correlation of assumptions of religious education with the knowledge of the culture are implemented in practice requires in-depth empirical research.

Słowa kluczowe: wiedza o kulturze, nauczanie religii, korelacja, edukacja szkolna, liceum, program, kultura, wychowanie do kultury, wychowanie przez kulturę, młodzież.

Key words: cultural knowledge, the teaching of religion, correlation, school education, high school, the curriculum, culture, upbringing to culture, upbringing by culture, young people.